

A Vigilia BESZÉLGETÉSE

EGYHÁZZENEI KÉRDÉSEKRŐL

75 évvel ezelőtt, 1897-ben alakult meg az Országos Magyar Cecilia Egyesület (OMCE) a magyar egyházi zene szolgálatára. Első elnöke Bogisich Mihály püspök, alelnökei: Glatt Ignác, a pécsi énekiskola alapító karnagya és Kersch Ferenc, az esztergomi székesegyház karnagya voltak. A zenei egyesület törekvéseit a Katolikus Egyházi Zeneközlöny című folyóirat fogalmazta meg, melyet két budapesti karnagy, Erney József és Langer Viktor szerkesztett.

A lap kezdettől fogva szorgalmazta a papnövendékek zenei oktatását „nagy hatású nevelési és képzési ereje miatt”, s ezért azt tanácsolja, hogy „úgy a vallási tökély, mint pedagógiai szabály folytán elsősorban az igazán klasszikus szerzők darabjait énekeltessek a szemináriumokban” (III. évfolyam, 5. szám). A papság megfelelő zenei képzésének fontosságát így indokolja: „Erre minden papnak hivatása betöltéséhez szüksége van... Amint a szent cselekmények szertartásai a legmélyebb hatásúak, ha azokat illendően végezzük s a lehető legnagyobb botrány, ha azokat sietve, szögletesen, kapkodva végzik, úgy az a fonséges egyházi ének is csak botrányra lesz, ha azt valaki érzéstelenül elordítózza, nyers hangon éneklei... A papnak meg kell tudnia ítélni, hogy illik-e ezen vagy azon mű, vagy azok előadási módja akár vallásosság, akár művészi szabályok szempontjából az Isten házába” (III. évfolyam, 6. szám). A kántorképzéssel kapcsolatban a folyóirat a következőket írja: „Mindenkinek tudja, érzi, mily fontos szerepe van az egyházi zenében a kántornak. Lüktető szíve, éltető lelke az minden községben az áhítatnak. Szerepét és hivatását az egyháztól nyeri, de a feladat oly nagy, hogy számos jeles tulajdonságokat, erényeket, képzettséget követel tőle. Ennek azonban még nem tud teljesen megfelelni, mert az oktatás színvonala és hatékonysága kívánni valót maga után. A magyarhoni főtisztelendő püspöki kar régen belátta a jelen állapotok tarthatatlanságát, az ismételt tárgyalások mégsem vezettek eredményre. Igaz, hogy ezután a főtisztelendő püspöki kar egyes tagjai saját buzgalmuktól vezetve, saját hatáskörükben többféle intézkedéseket tettek a kántorképzés kérdésének megoldására, ám ezek leginkább azért, mert elszigetelten állottak, nem teremték meg az óhajtott gyümölcsöt” (III. évfolyam, 9. szám).

Az OMCE alapítói megpróbálták függetleníteni a magyar egyházzenet az eleinte különösen erős osztrák-német befolyástól. Ez indította őket a nemzeti hagyományok felkutatására és publikálására. Bogisich püspök 135 addig ismeretlen, régi kódexekben lappangó egyházi népéneket adat ki „Őseink buzgósága” címmel. Kersch Ferenc 1902-ben jelenteti meg „Sursum corda” című gyűjteményét, melyben számos ősi népéneket közöl stílusos kísérettel és előjátékkal.

Az első világháború az OMCE tevékenységét is megszakította. Az 1926-ban újjáalakult egyesület elnöke Demény Dezső, a Szent István bazilika karnagya, alelnökei Buchner Antal, Dötsch Károly, az Országos Kántorszövetség elnöke és Harmat Artúr zeneszerző lettek. Az igazgatói tisztet Koudela Géza látta el. Az OMCE feladatait a következőkben rögzítették: 1. El kell érni, hogy az egyesület egyházzenei kérdésekben informatív szerepet kapjon a püspöki karnál. A kar tagjai — hivataluknál fogva — az egyesület védnökei. 2. Egyházzenei kurzusokat kell tartani a papság részére, előadásokat a szemináriumokban és a tanítóképzőkben. 3. Meg kell nyerni a sajtó támogatását a katolikus intelligencia egyházzenei nevelésére. A közgyűlés ezenkívül indítványozta a kántorkönyv revízióját, új énekgyűjtemény kiadását a hívek számára és az iskolai népének oktatás reformját.

1926-ban három évfolyamos egyházkarnagy-képző kezdte meg működését a Zeneművészeti Főiskolán. A tanszak vezetésével Harmat Artúrt, később Bárdos Lajost bízták meg. Az egységes népénekgyűjtemény, a „Szent vagy, Uram” 1931-ben jelent meg Sík Sándor és Harmat Artúr szerkesztésében, 1932-ben pedig Lakatos

Kálmán és Bajnok Géza gondozásában napvilágot látott a „Katolikus temetési énekek” című válogatás. 1931-ben alapították a Magyar Kórus című folyóiratot, az OMCE orgánumát, mely rendszeresen hírt adott az egyházzenei megmozdulásokról és értékes kiadványaival nagy segítséget nyújtott az énekkari kultúra további fejlesztéséhez. 1936-ban az OMCE részt vett a frankfurti nemzetközi egyházzenei találkozón. A szereplésükről írt méltatásokban a külföldi sajtó egyöntetűen kiemelte, hogy „a magyar művészek a folklórt modern formába tudták átültetni, sikerült elérniük a magyar népi és egyházi zene áhítatos egybeolvadását, amely tulajdonságok a modern zene útmutatásául fognak szolgálni” (Magyar Kórus, XXIV. évfolyam, 439-441. o.).

Az 1930-as években a püspöki kar az OMCE tagjaiból választotta meg a Zeneművészeti Tanácsot, majd 1968-ban a népnyelvű liturgia új feladatainak megoldására létrehozta az Egyházzenei Bizottságot. Munkájuk eredménye a most használatban lévő *Olvasmányok könyve* zenei anyagának összeállítása.

1967. szeptember 1-től az egyesület neve Országos Magyar Cecilia Társulatra módosult.

A jeles egyházzenei mozgalom jubileuma alkalmából kerestük fel Kósa Ferenc karnagyot, az Országos Magyar Cecilia Társulat központi igazgatóját, hogy időszerű egyházzenei kérdésekről beszélgetést folytassunk vele.

— *A II. vatikáni zsinat liturgikus rendelkezése hangsúlyozza, hogy „minden más művészi kifejezőmód között a zene emelkedik ki, mindenekelőtt azért, mert mint az igével összekötött istentiszteleti ének, az ünnepélyes liturgiának szükségszerű és teljes egészéhez hozzátartozó alkotó része”. Véleménye szerint a jelenlegi ordináriumok zenei anyaga megfelel-e a követelményeknek? Szükségesnek tartja a továbbfejlesztését?*

— Okvetlenül. A jelenlegi ordináriumok zenei anyaga mennyiségileg nem üti meg azt a mértéket, amelyre ma szüksége volna a magyar egyházzenei életnek. Most nem akarok az értékéről nyilatkozni, mert ez különben is az Országos Egyházzenei Tanács feladatköre. De az vitathatatlan, hogy nagyon szükséges volna a továbbfejlesztése.

— *Milyen akadályait látja ennek? Nem gondolja, hogy a mai egyházzene nek is összhangban kell lennie zenei örökségünkkel?*

— A legfőbb baj, hogy nincs publikációs lehetőség, vagy legalábbis rendkívül korlátozott. A zeneszerzőknek pedig nem kifizetődő szakrális művek komponálása. Ha netán mégis írnak, akkor fennáll az a veszély, hogy azok „a művészet a művészetért”-gondolat jegyében születnek meg, mert nem veszik figyelembe a követelményt: népének-

lésre alkalmas művek kellene, melyeknél az orgonakiséret a népének vezetését látja el. A zeneszerzők, ha már írnak, inkább kórusok számára teszik. Ilyen például Kodály Magyar miséje, amit nehezen lehet betanítani. Szigeti Kilián műve azért olyan népszerű, mert könnyen megtanulható, melodikus. Egy alkalommal a zeneszerzési tanára mondta Szigeti Kiliánnak Rómában: „Nekünk ma — a nép számára — olyan művek kellene, amiket ha kell, orgonakiséret nélkül is énekeltehetünk”.

— *Melyek ma az egyházzeneszerzés feladatai? Szükséges-e hozzá instrumentális ismeret? Hogyan lehet a gregoriánt és a népéneket modern szakrális művé ötvözni, feldolgozni? Minduntalan találkozunk az archaizmus és a modernizálás problematikájával is.*

— A zenei szerkesztésnek figyelembe kell vennie a szent liturgiáról szóló zsinati rendelkezéseket. Ennek 121. pontja kimondja: az egyházi zene művelői „alkossanak olyan műveket, amelyek magukon viselik az igazi egyházas zenének ismertetőjeleit és elősegítik a hívők egész közösségének tevékeny részvételét”. Ezért például az ordinárium tételeit úgy kell megkomponálni, hogy abban a több szolamú tételek és a népnek szánt egyszolamú tételek váltogassák egymást. Van már ilyen mű! Refice: Missa choralis, H. Schroeder: Missa gregoriana, Farkas Ferenc: Szent András miséjének egyes tételei.

Az új liturgikus szemlélet a nemzeti hagyományokat igen nagyra becsüli. Éppen ezért védeni kell a magyar zenei stílust, ízlést a beözönlő külföldi, nagyrészt romantikus hangulatú, hangszeres

kíséretű dalénekléstől. Sürgetnünk kell a magyar népi hangvételelő muzsika kultiválását. Nemzeti érdeklőnk, hogy színés, eredeti fordulatokban gazdag zenei anyagot őrző hagyományunk továbbzármasztatása ihlessé zeneszerzőinket, tartsa tisztán zenei ízlésünket és tegye frissé, kifejezővé egyházi művészetünket. A néger spirituálék, a francia chansonok, a német dūr és moll hangnemű dalok mellett vagy velük összehasonlítva, az ősi magyar pentatonikus, modális fordulatú, a nép mélyvízű forrásaiból táplálkozó nemzeti muzsikánk egyáltalán nem jelent maradiságot, alacsonyabb szintű muzsikálást.

— Amikor a „Szent vagy, Uram” népénektről először megjelent, Kodály Zoltán interjút adott Kerényi Györgynek a Magyar Kórus hasábjain. Hangsúlyozta, hogy ezzel „a munka még nincs befejeve”, a kiadás csak első lépésnek tekinthető. Mik voltak a következő lépések? Van-e fejlődés, változás 1931-32 óta?

— A Cecilia Társulat most terjeszti elő javaslatát a püspöki karnak a népénektről reformjára. Ebben a munkában részt vettek a különböző ízlésű, felfogású muzsikusok, zenei írók és népzene-kutatók. Képviseltette magát az SZVU régi szerkesztősege és a Magyar Tudományos Akadémia néprajz-kutató csoportja is. Az eddigi próbálkozások, melyek a Harmat-féle énekkönyv újabb kiadásában mutatkoznak, nem kielégítők. Kevés új éneket hoz B-jelzés alatt — mindössze 15-20-at —, de véleményem szerint ezen a nyomon kell továbbhaladni. A liturgikus rendelkezések 119. pontja figyelmeztet bennünket: „Sok országban megvan a nemzetnek a maga sajátos hagyománya. Ennek nagy jelentősége van. Ezt a zenét meg kell becsülni és ennek is meg kell adni a megfelelő helyet, mégpedig a népek vallásos nevelésében.” A Magyar Népzene Tárának vaszkos kötetei elegendő bizonyítékot szolgáltatnak arra, hogy nekünk is van ősi, vallásos népzene-irodalmunk.

Az SZVU 42 évvel ezelőtt jelent meg, s amikor a jelentőségéről beszélünk, figyelembe kell venni az akkori énekgyakorlatot és stílusbeli beállítottságot. Történelmileg korszakalkotó volt. Elvitathatatlan érdeme, hogy az elérhető írásos hagyomány legrégibb lelőhelyeit felkutatta, és különösen a XVII. századi énekeskönyvek anyagából sokat merített. A válogatók célja kettős volt: 1. Az elfelejtett, ősi magyar énekeink legja-

vát hozzáférhetővé tenni, 2. a 30-as években népszerű énekeinket megőrizni. A kortárs népénektrakkal szemben kétségtelen előnye, hogy egyházas hangvételelő népenekeket is tartalmazott. Természetesen ma már szükség van az SZVU „gyomlálására”, selejtezésére, hiszen az elmúlt 42 esztendő összehasonlíthatatlan nagyobb apparátussal kiszélesítette a zenei anyagok lelőhelyeit. Lehetővé tette annak igazolását, hogy a Bogisich—Kersch—Harmat-féle kezdeményezés létező, de rejtőző kincsek feltárására irányult, s így munkájukat reális alapokon folytatni lehet.

— Az SZVU összeállítását gyűjtőmunka alig előzte meg. Az erre vonatkozó felhívást annak idején az érdekeltek nem vették elég komolyan. Mindössze kilenc dallam érkezett be, ebből hat került a gyűjteménybe, de egyes kutatók szerint ezek közül is csak egy, a 287. számú (Angyaloknak királynéja) tekinthető népéneknek. Kodály szerint a holt kottának a szájhagyomány által kell életre kelnie. Néprajz és zenetörténet című tanulmányában írja: „A régi kézíratos és nyomtatott források közlése csak vázlat, melynek kidolgozása csak a népi előadás összevetésével érhető el”.

— Az egyetemes népzenei anyag közé szervelesen beilleszkedve találhatóak a vallásos irodalom sokszínű dallamai. Nagy anyag, amely még mindig csak részben feltárt, és az is kicsiny töredékeiben nyert publikációt. Az összegyűjtött anyag a Magyar Tudományos Akadémia birtokában van. Belőle csak az énekek teljes közzététele után lehet egy népénektrát összeállítani.

Hogy a maga idejében milyen merész újítás volt az SZVU kiadása, arra nézve érdemes fellapozni az egyházi lapok 31-32-es évfjaraait. Főként Bangha Bélaék támadták erősen. Az a harc és ellenállás, ami a népénektr megjelenését követte, igazolja a szerkesztők meszszenenő óvatosságát, akik ezzel számolva, olyan énekeket is belevettek a gyűjteménybe, amelyek más szelleműek, németek és szláv eredetűek. Indokolásul azt hozta föl a szerkesztő bizottság, hogy ezek az énekek önmagukban értékes dallamok, és kiiktatásuk azzal fenyegetne, hogy templomi éneklésünk hosszú időre egészen elnémul.

— Helyesnek tartja-e azt a törekvést, amely a nép ajkán élő, ún. tájilegű vallásos dallamok énektári visszavételét, megismertetését tűzte ki célul?

Az új hittankönyvek zenei szerkesztői is ezt valószínűsítették meg, amikor egy-egy ilyen dallamot alkalmaztak.

— A hittankönyvek zenei anyaga a Zeneművészeti Tanács tudta nélkül jelent meg. Szükségesnek látom hangsúlyozni, hogy az újabb válogatásnál továbbra is az országosan meghonosítható énekekre kell a választásnak esnie. A maguk helyén történelmi és zenetudományi szempontból értékes, de sajátos tájjellegű énekek országosan nem fogadhatók el híveinkkel. Az új népénektárnak a borsodi, zalai, soproni, csángó, hajdúsági magyarok adottságait átfogó egységben szolgáló gyűjteménynek kell lennie. A kóruskultúra és a népének egymást kiegészítő gyakorlata fogja megvalósítani X. Pius pápa zenei enciklikájának inspiráló szándékát: „A lelkipásztori gondok között kétségkívül egyik legfontosabb Isten házának dicsőségét fenntartani és előmozdítani”.

— Az a tapasztalat, hogy vidéken az új ordinárium megkívánja zsoltáréneklés nehezen fogadható el az egyszerű emberekkel. Úgy tűnik, a nép szívesebben éneklé a dallamos énekeket, melyek egy-egy ünnepkörhöz kapcsolódnak. Erdemes-e erőltetni a zsoltározást?

— A zsoltár liturgiánk szerves része, a Szentlélektől inspirált szentírási szöveg. Vannak olyan plébániák, ahol egy egész esztendőt fordítottak arra, hogy prédikációkban megmagyarázzák a híveknek a felolvasott szentírási rész és a zsoltárok egymásra utaltságát, harmóniáját, és a zsoltáréneklés fontosságát és szépségét megértessék. Nem a nép húzódozik a zsoltározástól, hanem inkább a pap vagy a kántor. Hiszen régen, amikor a magyar vesperások gyakoriak voltak, a nép szívesen énekelte a zsoltárokat. A zsoltározás semmiképpen sem idegen a magyar népi hagyománytól.

— Milyen kérdések várnak megoldásra, rendezésre az egyházzene-szolgálatban?

— Sok hely van, ahol nincs kántor, és még szerencsésnek mondhatjuk azt a templomot, ahol a pap jó zenei érzéssel vezetni tudja hívei énekét. A nép éneke alatt azonban a papnak külön imákat és szent cselekményeket kell végeznie, amikben akadályozza az ének vezetése. Az éneklést irányítani és az előírt szertartásokat hibátlanul és hiánytalanul elvégezni csaknem lehetetlen vállalkozás. Kántor vagy helyesen

képzett énekvezető nélkül az istentiszteleteket még csak szükségmegoldásnak sem tekinthetjük. Ezzel a kérdéssel szervesen összefügg a másik: kik és hol képezzék a kántorokat? Magasabb egyházzenei képzés nélkül szükségképpen megreked a kántorok utánpótlása, és híveink megfelelő egyházzenei nevelése is. Magyarországon ma az egyházzenei művészet messze elmarad a világi muzsika szintje mögött. Lassan negyedszázada annak, hogy a karnagy-képzés megszűnt. Noha megvan a lehetősége, hogy a Hit Tudományi Akadémián tanszéket kapjon, ezt mind ez ideig nem sikerült létrehozni. Oda jutunk, hogy csak a külföldön végzett egyházi muzsikusok lesznek képesek arra, hogy ezt a magasabb zenei képzést megvalósítsák.

Ha nem akarjuk, hogy kóruskultúránk — amelynek produkcióit oly sok külföldi hallgatja az idegenforgalmi idényben — tönkremenjen, segítünk megoldani az egyházzene művelőinek szakmai és szellemi továbbfejlesztését. De megoldatlan az egyházzenei munkakörben dolgozó muzsikusok anyagi és erkölcsi ellátottsága, érdekképviselete is. 1965-ben javaslatot nyújtottunk be a püspöki karnak, melyben a karnagy, kántori munkakörben tevékenykedők munkaviszonyának rendezését kértük. A javaslatot a püspöki kar elfogadta. A következő évben az OMCE újabb beadványban kérte a Szabályzatban foglaltak betartásának ellenőrzését, de ez sajnos nem történt meg. A kántorral ugyanis nem kötnek mindenütt szerződést, ha kötnek is, előfordul, hogy a szövegezés annyira általános — pl. „a szokásos szentmiséken részt vesz” —, hogy abból a kántor tényleges elfoglaltságára, teendőire következtetni nem lehet. A kántorok jövedelme havi átlagban 300-tól 1000 Ft-ig terjed, amit legtöbbször a stóladíjak emelnek meg vagy töltenek ki. Sok helyen nem SZTK-tagok, így a nyugdíj-biztosításuk eleve kizárt. Legtöbb helyen a kötelező szabad nap sincs biztosítva számukra. Az áldatlan helyzet nemegyszer odáig fajul, hogy a plébános és a kántor nem beszélnek vagy kizárólag írásban érintkeznek egymással, aminek aztán a közös munka, a szolgálat látja kárát.

*

Szent Bernát azt mondja egy helyütt: „Énekelni örömmel és istenszeretetből — boldogság és igaz emberi foglalkozás.”

HEGYI BÉLA